

Reč kritičara

Osnovna, obazrivo sklonjena misao Petkovićeve je o tome kako je to vreme buduće, 2020, 2033, 2034, itd. vreme u kome su i u ime tzv. demokratije zabranjeni svi nekadašnji ideali. I šta preostaje, kada nam se ukida tzv. istorijsko vreme? Ostaju male stvari, neistorijska zbivanja, miris starine, predmeti koji će nas nadživeti... Preostaju život i voda. I nešto malo svetlosti.

Petković je, u izvesnom smislu, u produženom dijalogu sa baštinom našeg nadrealizma, koji je afirmisao rošavu lepotu kao nov smisao poetičnosti: *Na iluzijama počiva svet, sve je nepoznato! Sve opstaje voljom koju ne razumemo...*

U pitanju je roman pisan na dvema razinama. Drugi, recimo dnevnički, kalendarski (u)deo, ovde je pre svega da overi osnovnu omamu knjige: ljubav u nevremenu, budućnost sa predznakom, bolje rečeno: budućnost sa kobnim predznacima, incident sa prošlošću, svet fantoma, rasejanja, nepravde, Sarajeva...

Roman izlazi u trenutku kada je, osobito na filmu, tema ratnog Sarajeva, naivno se mislilo, potrošena. Petković je pronašao svoj prostor.

Ipak, teza o tome da je svetlost zdravlje, a da je ljubav samo jedan od sinonima za slobodu važi kao novi izazov.

Neke tajanstvene tačke su sjajne: mrklina, tmica, crni mrak... Neki naslovi priča u romanu: Razumeti ženu, Svečani očaj, Priča koja se šapuće su srećna rešenja.

U romanu su česta suočavanja sa „pogledom iskosa“: „Kakvi klasici, kada bi ih neko primorao da čitaju svoja dela...“

„Dok hodaš žuri, ali govori lagano“ rečenica iz ratnog Sarajeva ostaje upečatljiva posle čitanja romana koji sam preporučio izdavaču i čitaocima.

Dr Draško Ređep

Sreten S. Petković
ŽENSKA VRATA (roman)
DNEVNIK ROSE

Izdavač
PROMETEJ, Novi Sad

Za izdavača
Predrag Kovačević, direktor

Urednik
Zoran Kolundžija

Recenzent
Dr Draško Ređep

Lektura i korektura
Miroslava Stojković

Dizajn korica
Stanko Petković

Priprema i štampa
PROMETEJ, Novi Sad

<http://www.prometej.co.rs>
E-mail: redakcija@prometej.co.rs

CIP – Каталогизacija u publikaciji
Библиотека Матице српске, Нови Сад
821.163.41-31

ПЕТКОВИЋ, СРЕТЕН С.

Ženska vrata : roman ; Dnevnik rose / Sreten S. Petković.
- Novi Sad : Prometej, 2011 (Novi Sad : Prometej). - 249, 93 str.
; 20 cm

Oba teksta štampana u međusobno obrnutim smerovima. - Tiraž
500.

ISBN 978-86-515-0676-8

1. Петковић, Сретен С.: Dnevnik rose

COBISS.SR-ID 266952967

Sreten S. Petković

ŽENSKA VRATA

roman

PROMETEJ
Novi Sad

*Knjigu posvećujem ljudima koji su stekli
nejasnu tišinu... u kojoj se kao u izmaglici
gubi ili dobija život...*

Sadržaj

Na tragu praznine	9
<i>Gospodar konjske pameti</i>	12
<i>Horda Divlje Ruže</i>	17
Igrokaz privida	19
<i>Omirisana zemlja</i>	23
Dodir vetra	24
Kratki susret u Beogradu	27
Razumeti ženu	38
Dve klupe za pione na Kalemegdanu	40
<i>Klin Bogumilski</i>	43
Priča o mrklom danu	45
Muva u čaju	51
Deda Trivunov pribor za pušenje	60
Suze na kiši	66
<i>Jovan iz šume</i>	68
Misli korenja	71
Klupa u parku ulice Meše Selimovića	75
<i>„Jebeš zemlju koja Bosne nema!“</i>	81
Zlatna kopča na motoru „HD“	83
Ispovest mrkline	85
Nejasna tišina	86
Ženska vrata	87
<i>Strah od slobode</i>	92
Mera vreline	94
Krletka zloslutnice	95
<i>Kulinova tajna voda vilinska</i>	100
Večera na Mrakuši	103
Nevidljivi ljudi	107
<i>Sarajevo je starija varoš nego što se misli</i>	110
Svečani očaj	111

Talog vremena	114
Žena na tragu praznine	119
Ulične kolateralne igre	120
Slika utekla iz rama	124
Život je more	126
Sveti Arhangel Mihail na Baščaršiji	131
Večera sa čigrom	133
Mrtav ugao	139
Do neba, bliže	141
Vučja tama	145
Slikareva tuga	147
Vukom na vuka	150
Vuk u sobi, senka u tami	162
Pilule protiv bola	167
Dan drugačiji od svih	172
Performans <i>Snovi</i>	177
Duga oktobarska noć	179
Kompjuterska svadba	185
Prolećni požuteli list	199
Priča koja se šapuće	205
Opelo u tri vere	214
U hladu života	221
<i>Ratna para</i>	224
Pokret pauka	226

Priče za gusto sito

<i>Mozaik snova</i>	237
<i>Snovi od pečenog dima</i>	241
<i>Karantin za lečenje Zavisnosti reči</i>	244

Na tragu praznine

Češljajući svoju dugu, negovanu kosu, zagleda se za tren u oči i tada vide lik koji joj se učini nepoznat. Iz dubine ogledala vide oči koje kao da su je gledale sa neke stare slike, požutele već i izvađene iz kutije u kojoj se čuvaju neke stvari iz prošlih vremena.

Pogleda još jednom i u ogledalu vide ženu srednjih godina, negovanog lica na kome prepoznade crte svoga lika i onaj ledeni pogled, izgubljen u daljini, sa kojim je nekada krenula u budućnost. I u tom momentu sagleda sve: neizvesnost sa kojom je pošla, bolje reći morala da pođe, i drage ljude (malobrojne ali drage) koji je ispratiše, i koje od tada neprekidno traži; i lica svojih saputnika koja je izbegavala da gleda; mrkline noći u koju je uronila, s nadom da će na drugom kraju dan imati boju ružinog cveta.

Sećala se i ratne halabuke iz koje je tih dana njene mladosti progovorila mržnja, bezumlje i smrt. Počelo je da se odmotava nešto duboko potisnuto. Probudilo se ludilo. Svi su imali neke razloge i motive za mržnju i osvetu. Bezumlje prikriveno patriotizmom i nacionalnim interesima. Došlo je vreme fukare i mulja.

Lepo Sarajevo, mada skućeno među brdima, koje je odisalo ljudskom toplinom i bliskošću, postalo je grad mržnje, poligon za progonjene i progonitelje. Mesto na kome su se mir duše, sklad, lepota i radost života uništavali rafalnom paljbom.

Nikada, mislila je, neće zaboraviti noć kada je uspela da se, uz mnogo para i rizika, izvuče iz okruženja i ode na srpsku stranu. I nikada nije zaboravila poslednji očevidan pogled kojim ju je ispratio, jedino njegovo što je ponela sa sobom. Oca više nikada nije videla. Sa majkom se ponekad čula telefonom ali kao da iz tog grada ni majčin glas nije razumela.

Ovde u Kanadi počela je novu borbu za život. Dokazivanje i neprekidno pronalaženje puta kroz nepoznate staze života u tuđini. Sa sobom je ponela diplomu Elektrotehničkog fakulteta i, zato što je veoma dobro poznavala rad na kompjuterima, uspjela je da se zaposli i da u prvo vreme reši pitanje egzistencije. Potom je uz stručnost, veliki rad i snalažljivost počela da gradi karijeru u struci. Ubrzo je dobila i poziv sa fakulteta tako da je njen život postao profesionalno vrlo uspešan. Neko vreme joj je sasvim odgovaralo da ima mnogo obaveza pa na svoje jade nije ni mislila. Samo bi se, nekada noću budila iznenada, kao da je neko pozvao po imenu, i dugo zagledala u senke na tavanici tražeći likove svojih najmilijih. Tada bi se gušila u suzama i jecala iz srca ne mogavši da se načudi sudbini da je njen život istrgnut iz zagrljaja voljenih i da je osuđena na samoću.

Tako su joj prolazili dani. Stekla je kuću koju je opremila nameštajem sličnim onom iz roditeljske kuće. Svaka stvar je pažljivo odabrana i stavljena na svoje mesto tako da je zračila nekom toplinom. Bliskost daragih ljudi zamenila je dragim stvarima. Svaki dodir sa njima budio je sećanje koje je bilo zamena za stvarni život. Komunikaciju sa ljudima vršila je kroz poslovne kontakte dok je svoja osćanja, želje i nadanja čuvala u sebi. Tako je u svom životu izgradila bedem, tvrđavu nade da će se jednom ipak vratiti na početak, na mesto sa koga je pošla, da bi život mogao da poteče dalje.

I taj dan je došao. Spusti češalj i pokupi kosu sa revera. Baci još jedan pogled po stanu da proveri da li je sve na svom mestu. Priđe Visiju¹ i pozdravi se kao sa kućnim ljubimcem a potom preko njega prijavi svoj polazak. Na displeju kompjutera pojavi se natpis „molimo sačekajte“ a ubrzo zatim „Provera izvršena, odobren odlazak. Zapadna konfederacija želi vam udoban put i upozorava vas na potreban oprez u bezbednosti jer putujete

---

¹ Visi – kompjuter, robot koji upravlja kućom, svim uređajima i ispunjava vi-
soke uslove bezbednosti. Preko njega se ostvaruje neprekidna veza sa organima vlasti
i obavljaju svi administrativni poslovi.

u zonu van domašaja sistema opšte sigurnosti. Srećan Vam put i brz povratak.“

Visi napravi krug oko Tamare kao neki oprošajni gest ali joj i izdiktira sve neophodne zdravstvene podatke. Zatim je podseti da će se o njoj starati svo vreme dok je odsutna od kuće samo ako bude imala svoj komunikator sa čipom pri sebi.

Kao balerina pred nastup udahnu duboko, uze stvari i krete ka taksiju koji ju je već duže vreme čekao pred kućom.

Kuća u kojoj je proživela život u samoći sećanja na mladost koju je morala da napustiti ali nije mogla da zaboravi, bila je sve što je ostavljala ovde u Otavi. Mnogi odgovori su tražili put ka pitanjima kojima nije znala poreklo a morala je da sazna, i koja su između nje i života stajala kao nepremostiva prepreka. Ledena gromada patnje i nade.

Rešena da u životu učini ono što mora, sede u taksi i crnom vozaču reče da je odveze na aerodrom. Imala je rezervaciju u avionu za London. Let je bio zakazan za 18 časova, a dan je ponovo bio kišovit i tmuran kao onaj kada je dolazila.

Gospodar konjske pameti

Kada se silni skirski vođa, kan Odoakar spremio da još jednom, 476. godine n.e. krene i pokori Rim, uzjahao je belog pastuva kojeg je jahao poslednjih godina. Konj je bio jak, brz i spretan u borbi, ali je imao nezgodnu narav. Kada omiriše dobru kobilu napuštao je sve, zbacivao jahača sa sebe i nasrtao na kobilu. Nije mogao da ga zadrži u toj nameri.

I baš sada, dok je Odoakar govorio svojim ratnicima o ratnom plenu i velikom bogatstvu Rimskog carstva, o lepoti rimskih građevina, o dobrom piću i hrani, i riznicama bogatim zlatom i dragim kamenjem, posebno o lepim ženama po kojima je Rim bio čuven, konj pod njim se prope i zbací ga. Onda nasrnu na jednu kobilu. Pred svima, uz ovacije i dobacivanja ratnika pope joj se na sapi. Kobila se nije mnogo branila, prepustila se trenutku i očito joj je godila ova nežnost. Ali konj je njištao, dahtao i penio čvrsto se oslanjajući kobilu na sapi. njegov dugački tresać lupao je kao čekić po nakovnju i svu je kobilu ispolivao. Zatim se konj umiri i vrati na svoje mesto praćen ovacijama poludivljih ratnika. Kan se pope na konja i reče:

„Osvojiti znači postupiti potpuno po svojoj volji i naterati onog drugog da po tvojoj volji postupa. To očigledno zna i moj konj. A mi ćemo Rim osvojiti. Romula Augustula ćemo još u borbi pogubiti ako bude imao sreće. Njegovo bogatstvo i žene ćemo porobiti, a šta nam ne bude trebalo spaliti. Rim će goreti ovog puta.“

I podiže mač, a horda jurnu kao da je Rim tu, odmah iza sarajskih brda. Kao da joj se strašno žuri.

*

... Kada je sela u sedište velikog *Daglasa*-aviona, takozvanog *džambo džeta 2020*, u biznis klasi, nije ni mogla znati da će taj let za nju imati dva smera: prošlost i budućnost.

Avion se polako napunio putnicima ali je sedište sa njene desne strane ostalo prazno. I tek pred samo uzletanje, pored nje je seo gospodin u svetlom odelu, prosed sa kratko podšišanom bradom. Učtivo je pozdravio na francuskom jeziku ostavljajući svoj ručni prtljag u kasetu iznad sedišta. Ona mu otpozdravi a potom, prelistavajući novine, ispod oka obrati pažnju na njega. Bio je nekako gospodstveno smiren, odmerenih pokreta i pomalo ukočenog stava. Ali, delovao je gipko i veoma držeće.

Stvari su se dalje odvijale same od sebe. Razgovor je počinjao i prekidao se nekoliko puta. Uvek je gospodin pronalazio način da ga započne, a ona bi uvek uspevala da bude učtiva ali da razgovor prekine. Sve dok joj nije postavio najprostije pitanje, u ovakvim situacijama uobičajeno, ali njoj najteže:

„Vi ste iz...”

Htede da kaže Kanađanka, ali i pored toga što je tu provela veliki deo života nije se osećala Kanađankom. Ono što je ona u stvari bila, Jugoslovenka, odavno ne postoji. Ono što je nastalo posle njenog odlaska nije bilo država. Da kaže da je Srпкиnja? To je bila samo po ocu. Majka joj je bila Hrvatica iz Bosne ali se ona nije osćala ni Hrvaticom. Građanin Zapadne Konfederacije, nikada nije postala stvarno jer su njene misli i sistem vrednosti nastali u nekoj drugačijoj okolini, za koju je sve ovo što se razvilo poslednjih tridesetak godina bilo i neprihvatljivo i nelogično, ali moralo se živeti tako.

Dugo ćutanje, bolje reći pauzu između njene namere da odgovori i odgovora koji ne postoji prekinuo je gospodin:

„Vi ste građanin Sveta kao, uostalom, i ja. Ja sam znate iz zemlje koja već duže vreme ne postoji. Silom prilika, pre mno-

go godina morao sam da je napustim zbog rata u kome nisam hteo da učestvujem. Iselio sam se u Kanadu ali nikad nisam postao Kanađanin. Ne zato što me nisu prihvatili ljudi koji u toj zemlji žive sakupljeni sa svih strana sveta, već zato što ja nisam mogao da zaboravim svoju mladost, da se odreknem Andrića i Selimovića. Znete to su dva pisca moje mladosti...”.

Ona ga ukočeno pogleda, skoro razrogačenih očiju, i prvi put bez takta pokaza svoje iznenađenje. A on nastavi:

„Život sam proveo u slikarstvu, duštvu svojih slika, koje sam sada sve ostavio kod galeriste u Kanadi, i krenuo za nekom nadom da ću tamo negde, gde možda više ništa i ne postoji, pronaći tragove svoje mladosti. Silom napuštene mladosti. Zovem se Enes Begović...”

Zaćuta i obrati pažnju na svoju sagovornicu koju su nje-gove reči iznenadile, bolje reći pogodile na neki čudan način. Nije ga više gledala u oči. Gledala je sebi u noge izbegavajući njegov pogled. Izgledala je nekako sputana. Snebivala se.

Da li da mu kaže svoje ime i odakle je? Bila je zatečena činjenicom da joj je sudbina odredila da se stvari odvijaju mu-njevitom brzinom i nastavljaju na samom početku putovanja.

Avion je upravo uzleteo na veliku visinu i postigao potrebnu brzinu tako da će njihov let trajati oko dva časa. Ljubazne stjuardese služile su piće i njoj to dobro dođe da se malo pri-bere i razmisli šta da čini. A onda kao kada teniser žustrim pokretom lopticu prebaci u protivnički reket reče:

„Tamara Đokić, možemo i našim jezikom da nastavimo. Znete, to je jedino što sam želela da sačuvam od zaborava. Danima sam sama naglas čitala Danila Kiša, Milorada Pavića, Andrića i još neke meni omiljene pisce da bih sačuvala jezik u sebi... I ja sam se zbog rata iselila u Kanadu...”

Loptica je stvarno bila prebačena na njegovu stranu. Ma-hinalno je preturao po džepovima kao da nešto traži, a potom kada se malo pribra, tečnim srpskim jezikom reče:

„Pa, Tamara hoćemo li da ratujemo ili da se grlimo? Toliko bih želeo da vas zagrlim a zbunjen sam činjenicom da predamnom stoji žena koja je imala moju sudbinu.”

Uze joj ruku i poljubio je u deliću sekunde jer je ona trže. Zbunjeno mu dobaci pitanje samo da prekine ovaj izliv nežnosti:

„Ti si iz Sarajeva?”

„Ne, iz Mostara sam. Studirao sam slikarstvo u Sarajevu. Iz Sarajeva sam pobjegao. A ti?”

„Ja sam iz Sarajeva. Završila sam dve godine elektrotehnike u Sarajevu kada je rat počeo i potom prešla na srpsku stranu i u Srbiju. Studije sam završila u Nišu. Diplomirala sam i potom morala otići u Kanadu..”

„Iz Srbije morala?”

„Da, nije bilo posla, a i imala sam neke lične razloge.”

I tu zastade. Nije joj se svidela ta nekontrolisana iskrenost, ali bila je zaprepašćena činjenicom da su njihove misli i postupci išli paralelno. Tada joj pade na pamet da ga pita da li se ženio, ima li porodicu, ili je i tu sličan njoj. To pomisli ali ga ne upita, samo mehanički okrete stranicu na časopisu koji je čitala. Ali on sam reče:

„Nisam se ženio. Voleo sam davno u Mostaru jednu devojkicu ali su moji odahnuli kada je morala da se odseli. Još je nisam ni zaboravio, a već sam bio u Kanadi. A tu je bilo mnogo žena pored mene. Sve su prolazile kao na izložbi mojih slika. Bio sam im lep za gledanje, za poneki osmeh ili fotografiju pored mene. Ja ih nisam zadržavao. I tako sam sam.”

Sve isto se i njoj događalo.

Volela je mladića koji je ostao u Sarajevu. Učestvovao je u ratu i postao vojni starešina u HVO i koga je, posle svega želela da zaboravi. U Kanadi su je veoma cenili kao obrazovanu ženu, ali u zemlji kedrova muškarci, potomci drvoseča, ne vole pametnije žene pored sebe, te su je nekako izbegavali. A i ona im

se nije nametala. Tražila je da je slede u struci a privatno nije marila za poneka udvaranja.

Uze je za ruku. Ona to sada prihvati sasvim normalno. Laganim stiskom krete joj žmarce niz leća i kroz kičmu.

„Mi smo, istino moja, živeli da se danas sretnemo. Ja se više ne razdvajam od tebe.”

Smeje se.

I ona je osećala isto. Sve je bilo tako brzo, toliko neverovatno ali ipak istinito.

Avion je počeo da sleće. Umirili su se na mestima i oboje utonuli u misli. Samo se njena šaka skrila u njegovim i tu ostala sve dok nisu morali da pođu.

Trže ih obostrano pištanje komunikatora, malog uređaja, neka vrsta moderne lične karte koja se primenjivala u Zapadnoj konfederaciji i bila priznata svuda u svetu. Oboje izvadiše svoje uređaje i nasmejaše se jer im se ova neprekidna kontrola nije dopadala. Tada Enes uze oba uređaja i unese šifre tako da su oni jedan drugome odgovarali, i na neki način ih prevari.

„Nisu imali u vidu Balkance“, kroz smeh će Tamara. Enes je vešto gurnuo u džep oba uređaja i šaljivo primetio:

„E, sada smo i u elektronskom spoju“. Smeju se...

Horda Divlje Ruže

Posle propasti Zapadnog rimskog carstva Vizantija je proširila svoje granice zaposedajući teritorije na putu prema Rimu. Dva carstva, Istočno i Zapadno, stalno su kidisala jedno na drugo. Pošto je Odoakar srušio i spalio Rim, Vizantija poznade svoj trenutak. Dovede svoje vojne postave u utvrđene gradove. Za vojnicima dođoše i porodice a za njima trgovci i zanatlije. Vizantijska gospoda proširi svoje posede. Život poprimi miran tok obojen vizantijskim bogatstvom i raskošem, kulturom i umetnošću.

Ali varvarska plemena, opčinjena pričama o bogatom plenu gospodske države, spremala su se da je poharaju. Među njima najbrojniji i najmoćniji bili su Goti.

Priča se da je jednu hordu predvodila žena-ratnik. Bila je hrabra i vešta u rukovanju oružjem ali i lepa tako da je njeni ratnici nazvaše Divlja Ruža. Izazivala je strah i divljenje.

Kada su jednom prilikom ratnici horde Divlje Ruže osvojili jedno utvrđeno mesto, i to na prepad tako da vizantinci pobegoše u šume, Divljoj Ruži pripade čast da uđe prva i odvoji plen za sebe.

Tom prilikom Divlja Ruža je prvi put videla kuću od kamena. Pogledala je kroz otvor na kući i videla mnoštvo predmeta koje nikad do tada nije videla. Nekoliko puta je obišla oko kuće dok bojažljivo ne zakorači unutra. Za to vreme njeni ratnici su opljačkali okolne kuće, sve što im nije trebalo polomili i počeli da pale, da za njima ništa ne ostane.

Ruža uđe u sobu u kojoj je bio veliki drveni sto sa stolicama ukrašenim u duborezu. Na stolu je bilo nekoliko krčaga sa vinom, te ona bojažljivo poteže iz jednog. Prvo

jednom, pa još nekoliko puta. Zatim, sa stola uze predmet koji se sijao i u njemu vide lik neke žene njoj nepoznate. Ta žena ličila je na rečnu vilu, Vodenjarku, koju je Ruža viđala u vodi dok je konja pojila. Trže se a predmet joj ispade iz ruku i polomi se u bezbroj malih komadića koji su se presijavali na odsjaju vatre. Zbunjena ovim prizorom Divlja Ruža izađe iz kuće i ne dozvoli svojim ratnicima da kuću spale.

Igrokaz privida

Na aerodromu Hitrou u Londonu ćutke su karte za nastavak putovanja kupili u istom pravcu. Za oko četiri časa poleteće za Beograd. Potom svuda zajedno.

Vreme do poletanja aviona proveli su u klasičnom engleskom pabu. Bio je to klub posvećen popularnom engleskom pevaču iz duge polovine prošlog veka, Tomu Džonsu. Enterijer je bio urađen u kombinaciji drveta i kamena a po zidovima su bile slike Toma Džonsa okružene kamenjem izvađenim iz mora, tako da se Tamara zabavljala posmatrajući ih i ujedno se čudila kako to može da bude tako lepo a podseća na kič. Svetlo je bilo diskretno a muzika tiha: „Seksi bomb”, „Zelena trava doma mog”, popularni hitovi ovog pevača koje su svi prisutni lagano pevušili.

Dugo su ćutali. Ona je njega posmatrala s nevericom, a on nju sa znatiželjom.

„Gde njega da sretnem i to sada kada sam rešena da pronađem neke odgovore u svom životu”, mislila je. Ipak, osećala ga je nekako svojim, bliskim. Već ta činjenica bila je vraćanje u prošlost kada smo svi živeli zajedno i bez razlika. Ali to što se njemu događaju u životu iste stvari kao i njoj, nije je ostavljalo na miru. Kakva je to sudbinska igra sa njom? I zašto baš sada na putu, u avionu, da ga sretno? I zbog čega da mu dozvoli da joj se približi tako? Nije to bila njena volja, njeno opredeljenje, već se jednostavno tako dogodilo i zbog toga je sumnjičava prema svemu. Ruka joj mahinalno krete ka cigaretama, a on se snađe i veštım potezom pripali joj cigaretu. Uz blagi smešak uhvati je ponovo za ruku. Imao je potrebu da je stisne među dlanovima kao dragocenost. Gledao je kroz njenu kosu odsjaj zidne lampe koji se širio po njenom licu, negovanom licu pažljivo ukrašenom senkom i šminkom na obrazima i usnama. Bila je lepotica u poznijim godinama koje

se nisu mogle lako odrediti. Skladna, negovana, nenametljivo privlačna. njene krupne kestenjaste oči izražajno su ple-nile ispod visokog čela. Kosa joj je, crvenkasto smeđa, padala po ramenima i kragnici sive svilene bluze ispod dugog vrata. Poželeo je da naslika portret žene tako velike lepote. njenu strepnju i misli koje je sada već prepoznavao.

„Zašto se samo vrpolji, zagleda me i zašto se smeška“, pomisli ona gurajući mu pitanje da izbegne prepoznavanje svojih misli: „A kako je u stvari izgledala tvoja poslednja slika?“

„To je bio predeo iz sećanja“, odgovori spremno kao da je baš to pitanje očekivao. „Potpuno sam siguran da takav predeo nigde ne postoji ali i znam da ga nisam izmislio. Poku-pio sam ga imaginacijom sa mesta na koja ću tek otići. Čudna je ta kombinacija iskazanog i nedorečenog. Znam da slika ima mnoga značenja. Ona je kao zapis koji sam ostavio negde da bih mogao da se vratim. Na toj slici iskazao sam sve što ja znam i što ću znati, a mnoge stvari samo za mene imaju značenja. Slikaru nisu važni oblici prepoznatljivog sveta, već senke oblika. U njima on „zapišava“ svoje granice kao ker kućepazitelj svoje dvorište. Slikar u igri svetla na svojim slika-ma vidi mogućnost prikrivanja svojih tajnih misli. On ih se tu oslobađa. Stiče mogućnost da napravi izbor i da ih zaboravi ili nikada ne zaboravi. Slika je govor svetla.“

„Volela bih da vidim tu sliku...“, izlete joj.

„Ne samo da bi volela, nego ćeš, mislim, i morati jer na toj slici ima toliko toga što ćeš prepoznati. Uputiće te na odgovore koje upravo tražiš. Gledam te i prepoznajem kao lik sa moje slike. Na toj slici je prikazana staza koja vodi kroz šumu nekud prema planinama. U daljini se naslućuje vodenica na potoku koji pada u ponor, kao zvezda u gladnu mrklinu. Slikana je u maniru impresionizma i deluje pomalo nestvarno. Kao da je san, slutnja i predskazanje. Slika se nastavlja u prostoru i odlazi nekud iza, u daljinu. Više se ne vidi ali se naslućuje. Može da uplaši, da iznenadi i odvede u nestvarnost. Tu sliku

sam veoma dugo radio, prvo u okviru platna zatim sam oslikao nogare štafelaja onda prešao na stranice nameštaja, zidove sobe, fasade zgrada, bandere. Slikao sam je u javnom prevozu, po kafanama i u pozorištu. Delovi slike se pomeraju. Moraju da se traže, pronalaze i presreću. Neki delovi slike se gledaju ležeći, čak viseći okačen na platformu peraća prozora i fasada visokih zgrada.”

„Ali čekaj malo, to je neki slikarski konceptualizam. Tu sliku je nemoguće videti. Kako ću je ja videti i kako ti misliš da mi je pokažeš...”

„Tu je pre svega tvoja želja da do te slike dođeš. Put do nje je zapisan u knjizi koju sam objavio pod naslovom „Igrokaz privida boje i naslućivanje svetlosti” za koju svi misle da je neka vrsta poetike svetlosti, ali ja znam da je to detaljni vodič za razgledanje slike snagom naslućivanja, navođenjem na trag i predlaganjem mogućnosti. Može ti koristiti i jedna knjiga iz prošlog veka: „Jedinstvo sveta u viziji umetnosti” Oto Bihalji Merina u izdanju BIGZ-a Beograd. Takođe bi ti koristila i „Poetika prostora” Gastona Bašlara.“

„Kako da ja, tehničkog obrazovanja, razumem to tvoje slikarstvo? Da li ću uopšte moći da razumem njegov koncept i poruke?”

„Baš u tome je stvar. Na jedan način sliku razume muzičar, a opet na sasvim drugi lekar ili inženjer. Ti je moraš gledati i razumeti kao svoje elektrone. Kao što razumeš napon (elektromotornu silu), kretanje fluida kroz provodnik. Baš tu mogućnost u slikarstvu ne želim da izgubim. Mnoge stvari oko nas se podudaraju, prožimaju, prepliću i međusobno činodejstvuju kako bi nekada rekli. To smatram najvažnijim i želim da pokažem u životu i u slikarstvu. Pogledaj samo krila leptira, možeš li prepoznati šaru sa lista kestena požurelog u jesen, ili šaru sa kame-
na izvađenog iz razigranih talasa mora. Ima tu mnogo sličnosti i podudarnosti. Kao uostalom i u mišljenju.”

Htede da mu kaže za neka svoja saznanja o fraktalima, samosličnosti, toj podudarnosti, ali se oboje trgoše kada videše da im je ostalo manje od jednog sata do poletanja aviona za Beograd. Ovom prilikom za tu priču nije bilo vremena.

DNEVNIK ROSE

Otac me je Rosom zvao. Rosu je smatrao čudom i kao nadu želeo. Kada sam se ja rodila majka se promenila. Mirna i nežna žena azdisala¹ je. Tražila je da sve bude po njenoj volji. Držala ga je na uzdi i raspolagala njime neograničeno. Moglo joj se i činila je sve što je htela. Sve do njegove tišine.

Otac me Rosom zvao. Nadevao mi je imena: Tamjaniko, Svilo, Lipo tanka, Raskovniče moj, Sjenokosa, Vilovita, Drenjino i Tankosava... zavisno od prilika, trenutka i onoga što je želeo da iskaže. Uvek sam po tome kako me je nazvao i koje mi ime nadenuo znala šta iza toga sledi.

„Da budeš bistra, okretna i lepa, tajnovita i mila, zdrava i dugovečna, da poletiš i letiš visoko i da daleko stigneš. Da ti je duša mirisna poput tamjanike!“ To mi je otac želeo nadevajući razna imena.

Najčešće me je Rosom zvao! Imenom kojim te otac nazove on skriva nade i očekivanja od tebe. Moj otac je u Rosi čuvao slutnju da sam čudotvorna i čudnovata kao i rosa, da sam deo svanuća i da sam kristalna kao i ona. Imala sam to uvek na umu kada bi me tako nazvao!

*

Zapisujući događaje i misli, želela sam da razumem sve ono što se oko mene događalo, ali i da mu umaknem nekako i preživim. Takođe sam htela, ja njemu, da namaknem omču za sva vremena. To je mogao biti samo ideal devojčice koja nije razumela zašto se rat događa, zašto je tako surov i kako mu se može umaći. Kao obojene kamenčiće iza sebe, ostavljala sam zapise da bih jednom opet mogla da se vratim sebi i razumem sve što sada nisam mogla.

---

¹ Obesna, razuzdana, neodmerena

*

Neko nekom daje slobodu a ropstvo, najčešće, ljudi sami sebi određuju tako što ga prihvataju kao nužnost.

*

Cvet je misao korena. Tajna njegovih sokova ukrštena sa svetlošću.

*

U vremenu koje dolazi morala bih da verujem u ono što ne znam, a ono što znam i sama vidim da je proizvod predrasuda.

*

Vetar! Taj vetar koji se uveseljava razbacujući peščane kiše dolinom Miljacke. To strujanje vremena na okosnici ništavila. Žuta senka koja se kotrlja među oblacima. Taj vetar sećanja na vreli ropac vulkana. Nesklad u pogledu ljudi zatečenih u treptaju gustine.

Vetar koji kô žute senke snova nosi peščane kiše iz Afrike i razbacuje ih po tamnocrvenim krovovima belih kuća Sarajeva i drugih bosanskih gradova u kojima su ljudi, mada su izgubili nadu, umeli da žive. Nadali su se, onako đuture, da ih taj vreli vetar može mimoići samo zato što su više verovali u njegovu žutu senku nego u svoje razobličene daljine.

Taj vetar, vruć, žut i mahnit, izronio iz dubine beskrajna nad kojom sve vreme lebdimo, sa žutom senkom naših snova koja leti za njim kao senka leptira ili oblaka.

*

1991. godina

*

Pišem te dnevniče jer ne mogu da govorim. Nema ko da me sluša.

Oko mene, ljude hvata panika. Ratna halabuka... svi govore, govore... prepričavaju šta su čuli, poslednje vesti koje emituju svi mediji, svako u svom interesu. Lažu svi i to smatraju opravdanim medijskim ratom! Daleko od toga da se, i pored te silne govorancije, međusobno razumeju. Svi samo nameću svoje istine jedni drugima. Govori se kao u mrklini razuma.

Pokušala sam da kažem majci da taj rat, o kome se govori, nikom dobra neće doneti, ali me ona ne čuje: sluša vesti i škrguće zubima. Brat čuti jer je mlad i ne zna šta da kaže. I on bi nekoga da pita. Ne usuđuje se da bilo šta pita jer se mi svađamo. Moja porodica je mešovita: majka je Hrvatica, otac Srbin. Brata je majka krišom krstila u Zagrebu u crkvi Hrista Spasa. Mene je otac prethodno, opet tajno krstio u crkvi Svetih Arhandela na Bašaršiji. Svađamo se, majka i ja najviše. Želela bih da ona ne nastupa tako jednosmerno i sa mržnjom, jer su i njena deca Srbi a i čovek sa kojim ih je rodila.

A otac čuti. Kao da je zanemeeo. Vidim da me čuje i razume moje reči. Ponekad me pomiluje po kosi i sa čuđenjem gleda majku kako u besu oštri zube.

Sinoć su se javili mamini roditelji iz Beograda. Kažu da je i tamo predratno stanje. Oni za sve krive Srbe i njihovog vođu Miloševića. Čudno je što neće da napuste Beograd kada je već toliko loše tamo sa Srbima!

27. januar 1991. god. na Savindan

*

Nabavila sam novi modni časopis. Današnje poslepodne provela sam razgledajući ga i uživajući. Dopali su mi se modeli, dizajn, enterijeri u kojima su snimljeni, ali najviše su mi se svideli ljudi koji žive za lepotu i od lepote.

1. februar 1991. god.

*

Stope prošlosti zarastu i nestanu, staze budućnosti ne postoje, samo sila neka drži nas na mestu na kome se nalazimo!

*

Opčina, kada nema istine ne postoji ni vreme! Iluzije su ludilo iz kojeg nema izlaza. Zagubina očaja pada kroz privid svetlosti.

Oko od stakla, glas bez mirisa, klija ironija dodira! Neka sila nepoznata se primakla, pa u dubini duše svira li svira.

*

Moja drugarica iz gimnazije Gabrijela Šojat, s porodicom se iselila pre neki dan u Zagreb. Kaže da su morali da se presele zbog starih roditelja njene majke, ali ja mislim da je to samo izgovor. Mislim da su pobešli!

8. februar 1991. god.

*

U vrtlogu leprša list, tražeći opstanak i put. Kroz titraj, treptaj i dim, kroz vatru, pepeo i huk. Na vetru, kroz kišu, nekad i grad, leprša list.

*

U Sarajevu, svi smo raja! Nosimo džins, slušamo rok i Dugmiće, navijamo za Želju i Sarajevo, idemo u Skenderiju, Zetru i na korzo pored Miljacke. Volimo svoj grad i ponosimo se njime. Makar je tako bilo do sada.

Odskora, sve više vidim razlike među nama. Sada se na nji-
ma insistira. Neki dan na faksu, Ibro Halilhodžić ulazi u am-
fiteatar i kao nikad do sada obraća se nama, nekolicini, srpske
nacionalnosti koji smo sedeli u prvom redu:

„Gde ste četnici, uskoro će mo vas sunetit ba...“ Svi smo se
zbunili i iznenadili jer je Ibro, bolan, bio raja s nama. Miran
povučen čovek, činilo se mrava ne bi zgazio. Nasmejismo se,
kiselo, a neki od muslimana među nama povikaše.

„Ajde Ibro namoj srati, svi smo raja bolan, što si mu-
nafik²?“

„Neka vas, neka, još ćemo se mi pogledat,“ reče ozbiljnim
tonom kao da za šalu nikad nije ni čuo i ode iz amfiteatra.

Početak marta 1991. god.

*

Tata je nabavio punu kutiju od cipela sitno iseckanog duva-
na, kaže hercegovačkog, koji lepo miriše. Mama ga grdi i traži
da duvan iznese iz kuće. Njoj duvan smrdi. Tata i ja se samo
smeškamo dok on nabija lulu i sprema se da je zapali. Zabo-
ravili smo da je danas Dan žena.

8. mart 1991. god.

*

Sinoć je zvala strina Staka. Kaže da joj muslimani iz zgrade
gde stanuje prete. Ona misli da žele da oni napuste stan, pa da
se u njega neko useli.

Sredina marta 1991. god.

*

Jutros sam primetila da je trešnja u dvorištu ispred naše
zgrade procvetala. Njeni rozikasti cvetovi delovali su na mene
kao razdragana deca. Lepi i radosni, budili su nadu da priroda

---

² Licemer, spletkar, smutljivac

sve smenjuje i donosi novo vreme. Nadam se da će ovo proleće uspeti da promeni turobni osećaj ove olovne zime.

Kraj marta 1991. god.

*

Na fakultetu se samo probiraju, tajno sastaju i održavaju kružoke neki njihovi „naši“. Malo po malo, samo čuješ kako neko zove „naše“ na sastanak u nekoj učionici ili amfiteatru. Baška³ muslimani, baška Srbi, baška Hrvati! Nas iz mešovitih brakova niko ne zove.

Nešto se kuva. Kolegu koji danas razgovara sa mnom poziva drugi kolega, koga poznajem, i kaže mu: „Dođi kod fizičke laboratorije u prizemlju, imamo sastanak. Svi naši će biti tamo!“ Mene i ne gleda.

Pri povratku kući prolazim pored bioskopa iz koga sa razglasa grmi: „Mi muslimani nećemo više dozvoliti...“ Nisam dalje slušala, prešla sam na drugu stranu ulice i brzo otišla što dalje odatle!

06. april 1991. god.

*

Priča se među muslimanima da je osnovana Patriotska liga. U nju su ušli poznati muslimani i oficiri JNA. Sefer Halilović, Munib Bisić, Faruk Jozić, Abdulah Sidran, Mustafa Mlinarić i drugi. Kažu da su napravili plan blokade kasarni JNA i preuzimanja naoružanja i opreme. Takođe su svakodnevno pozivali oficire JNA hrvatske i muslimanske nacionalnosti da im se pridruže.

*

Članovi Predsedništva Jugoslavije i rukovodstvo republika sastali su se na Ohridu. Domaćin im je bio Vasil Tupurkovski. Svi pompezni i važni. Narod sluša šta govore i očekuje da se

---

³ Posebno, izdvojeno

stvari srede. Da rata ne bude. Oni začorili, svako priča svoju priču i zna za svoju nameru.

Pomislila sam, kako je moguće da su oni toliko različiti, svi bili u istoj partiji. Bili su tu Sloba, Tuđman, Mesić, Kučan, Komiteja, Milo i Momo, Vasilče malomorgenče, Alija, Jović, Branko Kockica, Gligorov, Sinan Hasani i Rahman Morina (bez Bube). Da ne zaboravim generale, admirale i načelnike, uzdržane, ali prisutne. Mesić je obećao da će ugasiti svetlo u Jugoslaviji. Ceo svet ih je pratio preko medija. Amerikanci su obećavali da će sačuvati Jugoslaviju i da podržavaju dogovor. Avioni su leteli do Ohrida, čuvala ih je narodna milicija i JNA. Jeli su narodni hleb i pravili narodni sukob. Optuživali su jedni druge u javnosti, a u potaji kupovali oružje kod mirotvornih delegacija koje u jednoj ruci nose vatru, a u drugoj vodu. Na televiziji, Tijanić, Bobićka i Tirke⁴ vode petkom uveče rasprave i dokazuju ko je u pravu. Javlja se povremeno i Goran Milić i „bombarderi“ svih televizija da istresu svoj teret u uši nesrećnih ljudi koji sve ovo mora da čuju i vide. Sve bi trebalo i da razumeju, ako ima šta da se razume. Rat, mržnja i zla slutnja. Kao da ih je neko platio za ovaj nerodni i neljudski posao?

Kraj aprila 1991. god.

*

Jutros je dan počeo kišom. Kada sam ustala i videla tu sivu i lepljivu krpu kako se cedi preko krovova zgrada i ulica, poželega sam da se vratim u krevet i prespavam ovaj dan. Danas imam ispit koji sam spremala tri meseca. Matematika II, najvažniji uslov za godinu na Elektrotehnici.

05. maj 1991. god.

*

---

⁴ Tirke- Bogdan Tirnanić, Mirjana Bobić Mojsilović i Aleksandar Tijanić poznati novinari.

Ispit od neki dan sam položila, na moje zadovoljstvo i protiv volje profesora Esada Hodžića koji, ipak, nije mogao da mi nađe slabu tačku. Dao mi je nevoljno devetku jer kaže „za deset ne zna niko“.

08. maj 1991. god.

*

Mrzi me da pišem. Dosadno mi je ovo licitiranje sudbinom nedužnih ljudi u njihovo ime, a za tuđu korist. Ko ne zna šta su semenke, suncokret, kikiriki i leblebije ne treba ništa da gricka. Može mu se desiti da gricne i ponešto što se ne gricka!

Kao da neprestano iščekujem da sve prođe i da širom otvorim prozor i udahnem iz petnih žila svež vazduh!

Moj drug sa fakulteta Davor, nije sinoć došao na dogovoreni sudar. Javio se telefonom jutros i kratko mi rekao da je dobio poziv za vojsku. Nisam uspela bilo šta da ga pitam, jer mu se jako žurilo!

Ne želim da upišem ovaj dan. Ako budem mogla, zaboraviću ga!

91. god.

*

Moji ukućani su svi u nekoj žurbi. Kad se sretnemo nemamo strpljenja jedni za druge.

Brat Dejan ima petnaest godina i nema pojma na koju stranu da se okrene. Ima prijatelje među Srbima, Hrvatima i Muslimanima koji se međusobno raspravljaju koja će vojska od raznih, koje se grupišu i pripremaju, biti najača. On kaže ne zna za koga da navija. Koja je njegova od tih vojski! A kako i bi kada se svuda govorilo: „svaka avlija, armija“!

Jun 1991. god.

*

Kiše koje se survavaju s okolnih brda, Miljacku stiskaju u tesno korito.

*

Jedan naš komšija Musliman, zaposlen u bosanskom listu *Ljiljan*, kaže da je danas u Domu milicije u Sarajevu održan sastanak svih bošnjačkih stranaka i organizacija i da je osnovan Savet za narodnu odbranu. To mu je kaže rekao lično Alija Izetbegović. Sve je ispričao u poverenju mom ocu, želeći pomalo i da se pohvali. Otac je ćutao ne želeći da pokaže interesovanje jer je znao da sada i osmeh ima neko drugo značenje i može doneti nepravilike.

10. jun 1991. god.

*

Priča o ratu je, pre svega, priča o nerazumevanju koje nastaje prekidom komunikacije. Svi govore, ali ne kazuju ništa što bi se moglo razumeti! Unapred svi znaju šta onaj drugi hoće, koji su mu ciljevi. Izvrću njegove reči u ono što oni tvrde da on misli, želi, kazuje... Tako se razvija borba, podmetanje, iskrivljivanje, optuživanje „onih drugih“. Sliva se sa svih strana bujica koju je teško ukrotiti. Među „onu raj“, sada već podvojene narode, sa svih strana bacaju se koske. Pomislih da će krv i meso dati raja sama. Zakasali ljudi⁵ su stvarno oni koji su se našli usred ratnog vrtloga bez svoje volje i namere, i koji su možda činili i zločine, ili je nad njima učinjen zločin, ili sve pomešano, ali nikad nisu imali priliku da razmisle i odrede svoje postupke sagledavajući njihove posledice. E, zato su stvarno krivi svi lideri u ovom ratu, jer narodu nisu omogućili da izabere i odluči bilo šta, nego su ga gurali u rat kao da je to bila njegova volja i odluka.

Jun 1991. god.

---

⁵ Ljudi uvaljeni u neku nesreću mimo njihove volje i namere, iz koje ne mogu da se izbave.

*

Peva mi uvo iz Zetre. Uz svu halabuku koja se čuje svakodnevno sa mitinga i televizije, „zapjevaše“ ove godine mnoge zvezde iz Zetre. Brega i Haris Džinović u organizaciji JUTEL-a pevaju za mir.

Uz skandiranje Jugoslaviji govori novinar i televizijski voditelj Goran Milić: „Ubedićemo nadobudne ratnike da će mir pobediti! Ko je normalan, da li oni koji ratuju ili oni koji pevaju?“ Dok mu raja aplaudira, bivša raja ga samo prezrivo gleda i čuti.

I raspevani čute, minutom ćutanja odajući poštu poginulima. Onda opet pevaju. Koncerti se smenjuju, kao kad jedeš na silu, pevaju Haris, Zdravko i Goran, pa zatim Rade Šerbedžija, Saša Lošić, Crvena jabuka, Dino Merlin... Ekatarina velika, Hari Mata Hari, Bajaga, Indeksi i naravno „Jedan čovek i jedna žena“. Što bi rekla raja „zabava do jaja“. Ima za svakog po nešto!

*

Austrija pojačava vojne jedinice na granici sa Slovenijom. Verovatno radi zaštite mira u regionu?!

*

U Hrvatskoj, rat udara uveliko. Naoružana „na kvarno“, suprotno *odlukama rezolucija UN-a*, junašna HVO⁶ napada policijsku stanicu na Plitvicama. Napada i srpsko stanovništvo u Borovom selu.

*

Sve je u potpunosti bilo nepotrebno. Strahovi, pretnje, mržnja i patnja! I umiranje! Naročito je umiranje bilo nepotrebno. Jer, kada se bujica obuzda, kada mutljag padne na dno i kada ga pokrije pesak, reči će opet postati sredstvo komunikacije i razumevanja. Ljudi će opet živeti skupa, jedni sa drugima i jedni pored drugih tolerantno i u ljubavi.

---

⁶ Pretenciozan naziv hrvatskih vojnih formacija.

Poneki⁷ će pamtili mržnju. Nosiće je u svojoj glavi i u srcu kao zaveštanje potomcima. Kao obavezu da se ne zaboravi njihova patnja. Da se nekada opet, kada za to dođe vreme, a doći će, osveti neosvećeno, naplati nenaplaćeno. Takve ljude imaju svi koji su krajem dvadesetog veka izazvali rat u srcu sveta. U *Evropi*⁸...

Jun 1991. god.

*

Želim jasno da kažem da prihvatam određenje *Evrope*⁹ prema miru i toleranciji kao razumsko opredeljenje. Evropejcima koji su kroz svoje kulturno, naučno i ekonomsko ustrojstvo načinili sistem koji se zasniva na civilizacijskim i humanističkim ostvarenjima čovečanstva svaka čast. Njima kapa dole! Tu ne sme da bude nikakvih dilema.

Moje reči su upućene baš njima. Da li je u životu sve onako kako ste proklamovali u standardima? Imate li sistem kontrole proklamovanih ostvarenja? Sve ono što se u vaše ime radi, i što se radilo, da li je delovanje u skladu sa onim za šta ste se opredelili? Možda je neko u vaše ime iskoristio vaš život da bi ispod žita ostvario neke druge ciljeve, čak suprotne vašim? Šta ako jeste, i time je nekome uništio život, oteo imovinu ili pobio neke nedužne ljude?

Jun 1991. god.

*

Danas je dan relativno miran. Ne puca se. Nema demonstracija, ne čuje se zavijanje sirena. Ni u Zetri niko ne peva.

---

⁷ Autor želi da ukaže na knjigu dr. Muhameda Borogovca *Rat u Bosni i Hercegovini 1992–1995* koja je pravi primer kako se istorija uređuje prema potrebama sa interesantnim činjenicama i načinom kako se izvode.

⁸ Europe – grčka reč koja ima koren u asirskoj reči Erebe – koja označava zalazak sunca.

⁹ Pod Evropom se podrazumeva Zajednica na istim standardima i kriterijumima zasnovana Unija, koja je u tesnoj vezi sa SAD!

Mama sprema ručak, kao nekada kada je bilo mirno. Bila je na pijaci Markale. Mala pijaca na koju dolaze ljudi sa obližnjih brda i nude svoju robu. Danas je kupila i pile. Biće gozba kakva odavno nije!

Brat je u sobi i sluša muziku, a tata i ja prelistavamo novine. Nema kô nekad raznih novina. *Oslobođenje*, *Dnevni avaz* i *Večernji list*. Pišu da je Alija Izetbegović u poseti Saudijskoj Arabiji. Dobio je veliku novčanu pomoć za svoj sveti rat, kaže:

„Bosna će biti muslimanska država u srcu Evrope, tako mi Alah pomogao“, a moj otac samo odmahuje glavom. Misli da ne može tako nešto biti!

Leto je počelo 1991. god. juli je mesec. Nije nam mnogo toplo, makar ne oko srca.

*

Slutnja!

Ništa nije tako nejasno i neodređeno kao slutnja. Plaši te da se može obistiniti, ali i ne znaš šta se sve moglo dogoditi da se obistinila. Zastrašujuće misli pokreće u čoveku. Kada nam se događaju strahote, retko slutimo dobrotu.

*

Krilata spirala istine i smrti!

*

Nikako da shvatimo da su, ma koliko široke bile, naše misli ipak jednostrane.

*

Slušam kako se deca ispred zgrade igraju u parku i svađaju. Mali komšija Miralem, iz stana ispod nas: „E danas ću ja biti četnik. Ti si bio juče! Da vidiš kako ću da vas sateram u ćorsokak!“

Sa prozora doziva ga majka: „Kakav ćetnik Miraleme? Samo dok te ćuje babo, dolazi gore!“ Dećaci se kao golubovi razleteše na sve strane.

*

Svi dani su isti, svi se isti ćine, kada prođu trnu u daljini, kao svetlost u mrklini, kao žiška u pepelu. Gledano iz visine, iz sećanja iz daljine dani ćine samo nisku.

*

Život nije i ne može biti izmišljena stvar, mada neki njegovi delovi jesu. Kada se ćovek suoći s borbom za opstanak, ma koliko pametan bio, sve te izmišljotine mu mnogo ne vrede.

Pipanje po mraku, neprekidno pronalaženje puta i sagledavanje i uvaŕavanje ćinjenica koje se ponekad svakodnevno menjaju. Pametan ćovek sledi svoje ideale, ali vidi i prepreke na putu i pronalazi naćine da prepreku prođe ili zaobiđe. Da može nastaviti da ide dalje! Da ŕivi! U sukobu koji se razvija ovde u Bosni, iracionalnost potiskuje sve realnosti, postaje ideal za koji treba umreti. Mnogo bi bolje bilo da ljudi misle o ŕivotu i poštuju one koji se bore da preŕive ovu situaciju.

*

Istina nije senzacionalna. Ona je bolna, mućna i teška. I kad je ćuju, ljudi joj odmah ne poveruju.

Mislim nešto, kako bi izgledao neki medij koji bi govorio Istinu. Makar malo istine! Da se vesti zasnivaju na istinitim događajima. Ko su ti ljudi koji napišu da je u nekom ratnom sukobu poginulo „više od dvadeset ljudi“? Zašto su tih dvadeset vaŕni a onih stotinu ili više nije bitno. Zato što je to dosetka glupaka da kaŕu laŕ, a da lići istini. U medijima postoje stilisti za istinu. Oni je ćešljaju, drndaju, maŕu, lepe na nju laŕi i farbaju da ta stara dama posle njihove intervencije ni sama sebe ne može da prepozna. Stilizovana bolje prolazi, a stilisti lepo ŕive od svog umeća!

Samo takvu istinu mi u ovim smutnim vremenima možemo da doznamo. Iz nje se sukob uvećava, a njome zločin opravdava.

*

Montaža ratnih atrakcija poslednjih dana doživljava procvat. Jedna lepa knjiga¹⁰ o filmu koja je trebalo da omogući umetničku atrakciju na filmu, doživela je procvat u ratu.

*

Najlakše vam je da mislite da je onako kako vi hoćete! Svi jaki i moćni kod toga se prevare. Od svog mišljenja ništa drugo ne vide. Svoje mišljenje nameću drugima kao jedinu istinu. Da vidimo samo ko sme da se usudi da misli drugačije!

Oni, moćni, vide ono što im se hoće. Ono što neće i ne vide! Koliko toga su *SNN*, *BBS*, *RAI*, *DDF* videli u ovom sukobu, a da samo oni znaju kako! Koliko toga nisu uopšte videli! Sve što su čuli, videli i rekli imalo je u vidu samo njihove interese. Ljudi u ovom regionu nisu bili stvarni predmet interesovanja, ljudska prava i demokratija bili su samo paravan iza koga su se skrivale strašne namere i još strašnije posledice.

Ali niko nama nije kriv što smo hteli da se bijemo, međusobno, zbog tuđih interesa. Da smo tada znali da odigramo u svoju korist „gde bi nam kraj bio“, kako kaže moj otac.

*

Kao reka nabrekla od gorčine, vanvremena, samo je slutnja za njom ostala dok je tekla kroz predeo zaborava.

*

Noć je bila olujna, pretila je kišom, ali ni kap nije pala. Sevale su munje i grmljavina je gušila topovske salve. Sa mesta gde sam se skrila videla se Kozja ćuprija preko Miljacke. Kako sevne, obasja neke tri prilike koje se u zlo doba jure po ćupriji.

---

¹⁰ Misli se na knjigu Montaža atrakcija Sergeja Ajzenštajna.

Kad opet sevne to su tri ogromne zmije koje sprečavaju jedna drugu da kliznu preko mosta. Opet sevne a na ćupriji tamo su tri gole žene s kosom koja im se po zemlji vuče i jedna drugu za kosu vuku i po glavi udaraju. Onda sevne, ali se ne čuje grmljavina a na ćupriji nema nikoga. Opet sevne i opet ništa. Ali ljudi sa obe strane ćuprije kao usijane alke gutaju zle namere.

*

Legenda zaborava

Stare legende i njihova značenja. Reči izrečene sa namerom da označe i prenesu, gube svoja izvorna značenja i stiču nove načine razumevanja. Beskonačna lepršanja privida, starim koritima teku nove vode. Ponornice s nepoznatim izvorištima. Ukrštaju tokove i biraju prolaze kojima će proteći. Neke reči se ponavljaju, ali imaju nepoznata značenja. Tako se stare legende zaboravljaju i stvaraju nove. Jednostavno, daljina proguta huk besmisla. Utihne prisilan govor, slegnu se značenja i misao opet ovlada prazninom što je nastala utihlim grčem besmisla. Nametnut govor, značenja nerazuma, nemaju odraz pamćenja. Čovek mora izabrati oblik svojih tragova koje će slediti kada daljina proguta huk besmisla.

Čitam *Gvatamalske legende* Asturijasa, zadivljena značenjima koja nekim čudom dopiru do nas. Ova pauza u okupaciji duha podstiče razum.

*

Predsedništvo Jugoslavije zaseda po raznim gradovima i umesto da nalaze rešenje, kao da uvećavaju krizu. Još su dalji međusobno, a govore jezikom istih namera.

*

Američki državni sekretar Džo Bejker dolazi u posetu Anti Markoviću i saopštava da SAD-e podržavaju opstanak Jugo-

slavije. Mada se ona, kao stara haljina, lako cepa po šavovima republika i pokrajina!

Te granice su napravljene po završetku Drugog svetskog rata i napravila ih je *Komisija KPJ*¹¹ uz obrazloženje da su one neformalne i da neće biti međunarodno priznate. Kako kaže moj otac, Broz je mogao da uradi šta mu je volja u to vreme, i uradio je. Kada je osetio da postoji opasnost za njegove namere napravio je Golootočke zatvore, i u njih strpao desetine hiljada ljudi koji su mu smetali.

Nije mi jasno, kako je mogao svoje sledbenike i dobre borce za vreme rata, da na takav način i tako okrutno osudi. Kada o tome govori, moj otac kaže „vražiji posao je to“!

Po tim se granicama sada raspadala Jugoslavija! Samo ne mogu baš da razumem sve te manipulacije.

*

Uzvikujem reči koje se gube u zaboravljenom rečniku. Čim jekne, reč propadne, niko je čuo nije, nikome ništa nije značila. Pokušavam da kažem da sam otkrila reč, da sam usnila njen trag i dok je propadala brzo sam za nju prikačila novu, i novu... u beskonačnom nizu reči, govora... možda neko ipak osluškuje, da u tišini nasluti šta je trebalo da kaže ta iskonska reč.

Budim se u zoru koja nejasno sviće. Kao da sam odnekud došla i da je sve ovo što je bilo, nestalo. Kao da su vrata na ovom gradu-kavezu otvorena pa mogu nekud da odletim.

Odavde se lako ne odlazi!

*

Na vestima iz Slovenije stiže otcepljenje. Roditelji vojnika JNA ulaze u Saveznu skupštinu tražeći da im se deca vrate iz rata.

*

---

¹¹ Komisija u kojoj su bili Dr Ribar, Moša Pijade, Kardelj, Đilas...

Siromaštvo svake vrste prati rat. Gubi se sve zarad spašenja od smrti i patnje. Sve je manje, iz dana u dan, hrane. Nema čiste vode za piće, lekova i goriva. Nema ni mogućnosti da se sve to izbegne. Čestiti ljudi daju sve da prežive deca, da sačuvaju porodice od zla. Ništarije i u ratu zarađuju. Još uvek, ne otkrivaju siromaštvo svog duha koje će jednom hteti da zamene za ugled dajući sve svoje bogatstvo stečeno na tuđoj mucu. Kao da se to tako može.

*

Noćas je treštalo, pucalo se sa svih strana. Mislili smo, skriveni u improvizovanim skloništima, da će srušiti ceo grad. Nebo iznad Sarajeva je gorelo od eksplozija. Skriveni u podrumima, odjednom shvatamo da nas skrivanje neće spasti. Kao da smo ispod kartonskih kutija skriveni od grada i kiše. Molili smo Boga da nas spase i sačuva. Svako svoga!

*

Posle teške i rušilačke noći, jutro je donelo smirenje. Tiho, kao da je neko usred pećine u kojoj su se skrivali preplašeni ljudi, iznenada upalio svetlost. Ti, sada već otkriveni ljudi, polako izlaze na ulice, šunjaju se i ne haju mnogo za snajperske hitce koji oko njih zuje kao stršljenovi. Traže vodu i hranu. Žele da kupe novine, mada znaju da će one pisati jednostrano. Kakve su da su, ali su i takve u ovakvim uslovima neophodne. Svi se nadaju da će neko nešto lepo da im javi, pa da opet žive normalno! Sa tom nadom zanoće i s njom ustaju narednog dana. I što im više nada izmiče, sve više veruju da postoji.

*

Danas su pregovori. Sve novine pišu o tome, šireći optimizam. Jedno je bitno: svi su obećali da neće pucati. To bi za početak bilo najvažnije.

Otišla sam do stana da uzmem neke stvari. Kada sam ušla u stan na mene se ustremio vrabac, koji je tu u našem stanu za

vreme bombardovanja našao sklonište. Krilo prozora se pritvorilo tako da nije mogao da pronađe izlaz u slobodu. Uplašeno je lepršao oko moje glave, sve dok mu nisam otvorila prozor da izleti. Bojim se da meni neće imati ko da otvori prozor!

*

Gledajući na televiziji, kada odemo do stana i uhvatimo neki signal, sve ove ljude koji dolaze kao predstavnici Evrope i sveta sa mirovnim inicijativama, ne mogu da se otmem utisku i čuđenju da su ti ljudi tako neobavešteni, neobrazovani i prilično primitivni. Znaju samo za svoje namere i ideje koje se sadrže u naređenjima koja oni nameću u ime institucija koje predstavljaju, i koja ponekad čak nemaju smisla.

Često pomislim da nam tako i treba kad nismo hteli da se međusobno razumemo i poštujemo. Onda treba da nam takvi mirovnjaci kroje kapu.

*

Svanuo je dobar dan. U odnosu na prethodne dane! Sećamo ih se kao praznine. Sunce je jutros zasijalo jače. Svetlost je stigla iz dubine, iz razgranatih oblika kosmosa i beskonačnih treptaja oka Univerzuma. Čekajući da se ostvare nade, opsene našeg smisla za kojim tragamo u sećanju... Nadajući se da će konačno stići i taj dan za koji možemo reći ili makar misliti: Dobar je svanuo dan u odnosu na prošle dane kojih se sećamo kao praznine!

Ovako ja ponekad sanjarim o budućnosti. Na to makar imam pravo. Ne mogu u glavu da mi uđu i vide šta mislim, još uvek. Sve pamtim: i ko šta radi i ko šta govori!

*

Svakodnevno su se vodile borbe za gradske ulice. Vojske su se smenjivale i pomerale na linijama razdvajanja gde su se nalazile i snage Ujedinjenih nacija. Srpske snage su se premestile na brda oko Sarajeva i okružile ga. Muslimanske su